

Μετανάστριες οικιακές βοηθοί στην πόλη και τη γειτονιά.
Η περίπτωση της Κυψέλης
(Θεσσαλονίκη 30 Νοεμβρίου 2007)

Ντ. Βαΐου, Ρ. Κεφαλέα, Ο. Λαφαζάνη, Α. Μονεμβασίτου, Α. Μπαχαροπούλου, Σ. Χατζηβασιλείου

ΚΛΙΚ 2 Παρουσίαση της έρευνας

Η σημερινή μας παρουσίαση στηρίζεται στην έρευνα με τίτλο «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας», η οποία εκπονήθηκε από ερευνητική ομάδα του ΕΜΠ και ολοκληρώθηκε τον περασμένο Σεπτέμβριο¹. Όπως υποδηλώνει και ο τίτλος, την έρευνα απασχολούν τρία κεντρικά ζητήματα:

ΚΛΙΚ 3

1. ο αστικός χώρος (η πόλη και οι γειτονιές της) και οι μεταβολές του
2. η μετανάστευση προς τις νοτιοευρωπαϊκές πόλεις και την Αθήνα ειδικότερα
3. η οπτική του φύλου στη διερεύνηση αυτών των ζητημάτων.

Τα παραπάνω ζητήματα ερευνήθηκαν μέσα από τον άξονα της καθημερινής ζωής. Η καθημερινή ζωή αποτελεί ταυτόχρονα θεωρητική οπτική (standpoint) και μεθοδολογικό εργαλείο, που επιτρέπει τη μελέτη αλληλοτομιών ή συνθέσεων των τριών ζητημάτων που απασχολούν την έρευνα. Στο βαθμό που η καθημερινή ζωή συνδέεται με τις στρατηγικές επιβίωσης που αναπτύσσουν οι άνθρωποι, το περιεχόμενό της είναι εξελισσόμενο και όχι σταθερό και δεδομένο. Καταγράφοντας, λοιπόν, τις απλές, καθημερινές και επαναλαμβανόμενες πρακτικές των γυναικών (ντόπιων και μεταναστριών), στοχεύουμε να προτάξουμε έναν τρόπο γνώσης μέσα από το νόημα που δίνουν οι γυναίκες στην καθημερινή τους ζωή, στις δραστηριότητες που αναλαμβάνουν και στους τρόπους που χρησιμοποιούν το χώρο και το χρόνο.

Έτσι, η οπτική της καθημερινής ζωής προϋποθέτει μια κατανόηση του αστικού χώρου, όχι απλά ως υλικοτεχνική κατασκευή, αλλά ως αναπόσπαστο κομμάτι των κοινωνικών διαδικασιών και σχέσεων. Προϋποθέτει δηλαδή την αναγνώριση της αμοιβαίας σχέσης μεταξύ

---

¹ Η έρευνα εκπονήθηκε από ομάδα του ΕΜΠ, στο πλαίσιο του προγράμματος Πυθαγόρας, του ΥΠΕΠΘ, που χρηματοδοτήθηκε από το ΕΠΕΑΕΚ, μέτρο 4.2.1. Μέλη της ερευνητικής ομάδας είναι (αλφαβητικά): Ντ. Βαΐου (επιστ. υπεύθυνη), Ε. Βαρουχάκη, Α. Καλαντίδης, Σ. Καλαντζή, Μ. Καραλή, Ρ. Κεφαλέα, Ο. Λαφαζάνη, Ρ. Λυκογιάννη, Γ. Μαρνελάκης, Α. Μονεμβασίτου, Ντ. Μπαλαφούτα, Α. Μπαχαροπούλου, Ε. Παναγούλη, Α. Παπαϊωάννου, Κ. Παπασημάκη, Φ. Τούντα, Θ. Φωτίου, Σ. Χατζηβασιλείου.

κοινωνικού και χωρικού. Η διερεύνηση των χωρο-κοινωνικών μεταβολών που συμβαίνουν σε διάφορες κλίμακες χώρου αποτελεί λοιπόν απαραίτητο βήμα για την κατανόηση των τρόπων με τους οποίους διαμορφώνονται και διαπλέκονται οι διαφορετικές καθημερινότητες και με τους οποίους επίσης συνδέεται η ανάπτυξη της πόλης με τις κοινωνικές δυναμικές.

Τα τελευταία χρόνια, η έρευνα για τα μεταναστευτικά ρεύματα έχει αναδείξει, μεταξύ άλλων, τα εξής δύο σημαντικά χαρακτηριστικά. Καταρχάς τη μεταβολή των νότιων χωρών της Ε.Ε. (και της Ελλάδας ειδικότερα) από τόπους αποστολής σε τόπους υποδοχής μεταναστών. Στις χώρες της Νότιας Ευρώπης το ευρύ πλέγμα άτυπων οικονομικών δραστηριοτήτων λειτουργεί ως πόλος έλξης των μεταναστών, αλλά και ως παράγοντας ενσωμάτωσής τους, αποτελώντας έτσι αιτία και όχι συνέπεια της μετανάστευσης. Σε αντίθεση με τις πόλεις της ΒΔ Ευρώπης και της Αμερικής, όπου οι μετανάστες περιθωριοποιούνται χωρικά, στις νοτιοευρωπαϊκές πόλεις η γεωγραφία της εγκατάστασης φαίνεται να ακολουθεί διαφορετικά πρότυπα, που δεν έχουν οδηγήσει στη δημιουργία γκέτο. Σε ένα δεύτερο επίπεδο επισημαίνεται από τη βιβλιογραφία η αυξανόμενη, αυτόνομη μετανάστευση γυναικών, με υψηλό, συνήθως, εκπαιδευτικό επίπεδο – η λεγόμενη «θηλυκοποίηση» της μετανάστευσης – οι οποίες μετακινούνται (και) μόνες για να βρουν δουλειά, προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιβίωση τη δική τους ή/και της οικογένειάς τους.

Τέλος, η συγκρότηση μιας οπτικής φύλου για τα ζητήματα που απασχολούν την έρευνα είναι ταυτόχρονα επιστημονική και πολιτική επιλογή. Είναι μια επιλογή που επιχειρεί να αφουγκραστεί και να δώσει λόγο σε αποσιωπημένες ή αγνοημένες πλευρές της αστικής εμπειρίας, έχοντας ως σημείο εκκίνησης τις καθημερινές ζωές των γυναικών (ντόπιων και μεταναστριών). Σύμφωνα με αυτήν την οπτική, οι γυναίκες δεν είναι παθητικά θύματα των παγκόσμιων διαδικασιών, αλλά δρώντα υποκείμενα που αναπτύσσοντας στρατηγικές επιβίωσης, διαμορφώνουν τις καθημερινές πρακτικές, θέτουν υπό διαπραγμάτευση την ταυτότητά τους, αλλά και τις έμφυλες κοινωνικές σχέσεις και δομές, (ανα)παράγουν και (ανα)διαμορφώνουν εν τέλει τον ίδιο τον αστικό χώρο.

Μεθοδολογική προσέγγιση

Ο πολυεπίπεδος χαρακτήρας των ζητημάτων της έρευνας μάς οδήγησε στο να χρησιμοποιήσουμε ποσοτικά και ποιοτικά μεθοδολογικά εργαλεία, από τη βιβλιογραφική έρευνα μέχρι τη μελέτη των χωρικών κατανομών της εγκατάστασης μεταναστευτικών ομάδων στην Αθήνα και τη λεπτομερή έρευνα πεδίου σε δύο γειτονίες, την Κυψέλη και τα Σεπόλια.

Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν βιογραφικές συνεντεύξεις με μετανάστριες οικιακές βοηθούς από την Αλβανία και τη Βουλγαρία που κατοικούν στις δύο γειτονίες και με εργοδότης τους με στόχο να αναδείξουμε την εικόνα των χωροκοινωνικών μεταβολών από την οπτική των γυναικών χρηστριών του αστικού χώρου.

Η γειτονιά και η πόλη

Η γειτονιά εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική αναφορά στην καθημερινή ζωή διαφορετικών ανθρώπων και να επενδύεται με σημασίες και σχέσεις που εκτείνονται πέρα από τους χωρικούς της προσδιορισμούς. Οι οικονομικές δυνάμεις που την καθορίζουν υπάρχουν έξω από αυτήν, συχνά και έξω από τα όρια της ίδιας της πόλης –στην περίπτωση της έρευνάς μας στις παγκόσμιες αναδιρθρώσεις που συνδέονται με τα κύματα της «Νέας Μετανάστευσης». Οι κάτοικοί της φέρουν μαζί τους τη προέλευσή τους, οι υπηρεσίες που παρέχονται από τους εργαζόμενούς της ξεπερνούν τα σύνορά της, τα προϊόντα που πωλούνται στα καταστήματα της γειτονιάς έχουν παραχθεί από μια παγκόσμια οικονομία. Οι πλευρές αυτές της γειτονιάς προκύπτουν ανάγλυφα από τη λεπτομερή γνωριμία μας με δύο επιλεγμένες γειτονίες στην Αθήνα, την Κυψέλη και τα Σεπόλια, όπου είναι φανερές οι νέες σχέσεις του τοπικού με το παγκόσμιο, αλλά και οι επανα-διαπραγματεύσεις των πολλαπλών ταυτοτήτων του τόπου. Το υλικό της έρευνάς μας αναδεικνύει σημασιοδοτήσεις και πρακτικές των μεταναστριών που διαμορφώνουν στις γειτονίες μελέτης μας νέα τοπία κατοίκησης, όπου λειτουργούν σημαντικοί μηχανισμοί ένταξης «εκ των κάτω», παράλληλα ή παρά τις θεσμικές και πολιτικές διαδικασίες «εκ των άνω». Τέτοιοι μηχανισμοί εντοπίζονται μεταξύ άλλων στις μεταλλαγές της αγοράς κατοικίας, στις χρήσεις του δημόσιου χώρου και των τοπικών εξυπηρετήσεων, στις σχέσεις γειτονιάς με ντόπιους και μετανάστες, στη συγκρότηση πυκνότερων ή χαλαρών δικτύων (αλληλο)υποστήριξης, στην αυξανόμενη παρουσία επιχειρήσεων μεταναστών αλλά και εξυπηρετήσεων που απευθύνονται σε αυτούς και αυτές.

Στις αρχές της δεκαετίας 1990, εγκαταλειμμένα σπίτια και εργοστάσια, μικρά και μη επισκευασμένα διαμερίσματα προσφυγικών πολυκατοικιών, υπόγεια διαμερίσματα σε πολυκατοικίες της αντιπαροχής αποτέλεσαν τόπους κατοικίας, συχνά σε συνθήκες πυκνοκατοίκησης και κάποτε χωρίς στοιχειώδεις ανέσεις, για πολλούς μετανάστες και μετανάστριες και για ποικίλα χρονικά διαστήματα. Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, σε κεντρικές γειτονίες της πόλης, όπου πολλές διαφορετικές μεταναστευτικές ομάδες συνυπάρχουν με τους

ντόπιους που ποτέ δεν τις εγκατέλειψαν, η παρουσία των μεταναστών και μεταναστριών έχει πάρει μορφές πιο μόνιμης εγκατάστασης με σημαντικές επιπτώσεις στην αγορά κατοικίας και στην καθημερινή ζωή.

Η διάχυση στον αστικό ιστό και οι μικρο-συγκεντρώσεις χαρακτηρίζουν τις γεωγραφίες εγκατάστασης των μεταναστευτικών ομάδων, Όπως αναδεικνύεται από τη λεπτομερή χαρτογράφηση της εγκατάστασης μεταναστών στην Αθήνα, δεν μπορούμε να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα περί χωρικού διαχωρισμού, τουλάχιστον με την έννοια της δημιουργίας χώρων «αποκλεισμού» και «εξαίρεσης».

Οι βιογραφικές συνεντεύξεις εξάλλου αποκαλύπτουν τις πολλαπλές χρήσεις και σημασίες που οι μετανάστριες αποδίδουν στο νέο τόπο εγκατάστασής τους, συμβάλλοντας στην (ανα)συγκρότηση και την αλλαγή του, με τις νοηματοδοτήσεις και τις πρακτικές τους. Η πόλη και οι γειτονιές της αναδεικνύονται έτσι ως ένα από τα προνομιακά πεδία διερεύνησης της μεταναστευτικής εμπειρίας.

Η σημερινή παρουσίαση

Από τις παράλληλες διερευνήσεις που επιχειρήσαμε αναδείχθηκε μια πληθώρα θεμάτων. Στη σημερινή παρουσίαση εστιάζουμε στη μια από τις δύο γειτονιές της έρευνάς μας, την Κυψέλη, και στις «από τα κάτω» διαδικασίες ένταξης των μεταναστριών στα πλαίσια της γειτονιάς. Θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε: πως οι γυναίκες που μεταναστεύουν δημιουργούν τους δικούς τους τόπους μέσα στην πόλη, πως τα οικογενειακά και εθνοτικά δίκτυα διευκολύνουν την εγκατάσταση και την ένταξη στην κοινωνία υποδοχής, πως τα δίκτυα με ντόπιους κατοίκους στη γειτονιά αποτελούν δίκτυα αλληλοϋποστήριξης, πως μέσα από την εγκατάσταση και την καθημερινή ζωή τους στην Κυψέλη οι μετανάστριες οικειοποιούνται τη γειτονιά, την επανασηματοδοτούν, πως η γειτονιά λειτουργεί ως άτυπος μηχανισμός ένταξης στην αγορά εργασίας και εν τέλει κοινωνικής ένταξης.

Η Κυψέλη της μετανάστευσης

Η Κυψέλη λοιπόν, στην οποία, όπως ήδη είπαμε, εστιάζουμε σ' αυτή την παρουσίαση, σε μικρή απόσταση από την Ομόνοια, είναι μία παλιά κεντρική γειτονιά της Αθήνας. Τόπος κατοικίας, κυρίως αστών, οικοδομήθηκε εντατικά μετά τον πόλεμο, πάνω στα χνάρια του προϋπάρχοντος ιστού, τις δεκαετίες του '50 και '60, με πολυώροφες πολυκατοικίες της αντιπαροχής, που με την οικοδόμησή τους έφεραν περισσότερο πλούτο στους παλιούς ιδιοκτήτες των οικοπέδων και

κάλυψαν τις ανάγκες για στέγη των εύπορων αστών μετοίκων από την ελληνική επαρχία. Μια οικοδόμηση που συνεχίστηκε με λιγότερο έντονους ρυθμούς μέχρι τα τέλη του '70 και διαμόρφωσε τη σημερινή εικόνα της γειτονιάς, μιας γειτονιάς, που σύμφωνα με όλες τις πολεοδομικές μελέτες είναι μία από τις πιο προβληματικές του Δήμου, με υψηλές πυκνότητες, ρύπανση, προβλήματα κυκλοφορίας και στάθμευσης, ελάχιστους ελεύθερους χώρους και ανεπαρκείς υποδομές. Από τις αρχές του '80, οπότε τα φαινόμενα υποβάθμισης γίνονται πιο έντονα, άρχισε να εγκαταλείπεται, όπως και άλλες κεντρικές περιοχές της πόλης, από τους παλαιούς κατοίκους της, οι οποίοι, κυρίως οι πιο εύποροι και πιο νέοι, αναζητούν στα βορειοανατολικά και νοτιοανατολικά προάστια νέους, καλύτερους τόπους διαμονής. Μετά το 1990, με την άφιξη μεταναστών από τα Βαλκάνια, την Αφρική και άλλες περιοχές του πλανήτη, η γειτονιά άρχισε να αλλάζει με γρήγορους ρυθμούς και να παρουσιάζει πληθυσμιακή αύξηση. Πυκνοδομημένη, με ένα δίκτυο μικρού πλάτους δρόμων, που ευνοούν τις κοινωνικές σχέσεις, κοντά στο κέντρο, εύκολα προσπελάσιμη, προσέφερε στους νέους κατοίκους της τον πλούτο μιας παράδοσης σχέσεων γειτονιάς, ενός ιστορικά διαμορφωμένου αστικού περιβάλλοντος και ενός κτιριακού αποθέματος από μικρά κυρίως διαμερίσματα τις πολυκατοικίες της αντιπαροχής. ΚΛΙΚ4 Για παράδειγμα πολλά (ημι)υπόγεια και μικρά διαμερίσματα των χαμηλών ορόφων, φιλοξένησαν βιοτεχνίες, κατοικία φοιτητών και άλλες χρήσεις, πριν μετατραπούν σε 'κενό' ή/και απαξιωμένο οικιστικό απόθεμα, το οποίο ξανα-έβαλαν στην αγορά οι μετανάστες.

Οι κοινότυπες αναπαραστάσεις της Κυψέλης υπογραμμίζουν συνήθως μόνο τις αρνητικές πλευρές των κεντρικών γειτονιών της Αθήνας. Αυτές οι πλευρές, όμως, έχουν προκύψει από διαδικασίες αστικοποίησης που οδήγησαν σε ένα αστικό περιβάλλον ζωντανό και κοινωνικά ανάμικτο, όπου διαδοχικά κύματα μεταναστών βρήκαν τρόπους ένταξης στη ζωή της πόλης.

Η δεκαετία 1990 αποτελεί, σύμφωνα με τα παραπάνω, τομή για την Κυψέλη, που εκφράζεται και στα πληθυσμιακά και δημογραφικά χαρακτηριστικά. Την περίοδο αυτή της μαζικής εγκατάστασης μεταναστών φαίνεται να αντιστρέφεται η προηγούμενη τάση μείωσης και γήρανσης τόσο του πληθυσμού όσο και του μέσου μεγέθους νοικοκυριού. ΚΛΙΚ5 Τα στοιχεία των απογραφών εμφανίζουν πλέον σταθερότητα, καθώς η 'φυγή' των παλαιών κατοίκων αντισταθμίζεται από την εγκατάσταση πολυμελών συνήθως νοικοκυριών μεταναστών σε παραγωγική ηλικία, αλλά και από μία οριακή ίσως αλλά υπαρκτή 'επιστροφή'.

ΚΛΙΚ6 Από τα στοιχεία της απογραφής 2001 προκύπτει ότι το 21% του συνολικού πληθυσμού της Κυψέλης αποτελείται από μια μεγάλη ποικιλία μεταναστευτικών ομάδων, με

κυρίαρχη την Αλβανική ομάδα (49.2%), ενώ ακολουθούν: Πολωνοί (8,5%), Βούλγαροι (4,5%) και άλλες.

ΚΛΙΚ7 Η γεωγραφική κατανομή των μεταναστών παρουσιάζει διάχυση στο σύνολο της συνοικίας, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πληθυσμού ανά οικοδομικό τετράγωνο. Στο μεγαλύτερο αριθμό οικοδομικών τετραγώνων η αναλογία μεταναστών στο σύνολο του πληθυσμού κυμαίνεται μεταξύ 20 και 30%, χωρίς όμως να δημιουργούνται συμπαγείς και απομονωμένοι πυρήνες συγκεντρώσεων με κάποια σοβαρή έκταση. Μικρή είναι, η παρουσία τους κατά μήκος δύο σημαντικών αξόνων, όπου η αξία γης ήταν και παραμένει μεγάλη, της Φωκίωνος Νέγρη και της Ευελπίδων.

ΚΛΙΚ8 Ως προς την κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού κατά φύλο, στην Κυψέλη, αντίθετα από ότι συμβαίνει στο Δ. Αθηναίων συνολικά, παρατηρείται ελαφρά υπεροχή των γυναικών, που αποτελούν το 51,7% των μεταναστών που απογράφηκαν, λόγω της αυξημένης παρουσίας μεταναστών από χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, όπου κυριαρχούν οι γυναίκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι γυναίκες από τη Βουλγαρία, των οποίων ότο ποσοστό φθάνει στο 81,3%. Τέλος, όσον αφορά την εκπαίδευση, στα δημόσια σχολεία της Κυψέλης φοιτούν σε μεγάλο αριθμό παιδιά μεταναστών.

Μετανάστριες στη γειτονιά της Κυψέλης

Φθηνό ενοίκιο/ εύκολη προσπελασιμότητα

Τα διαμερίσματα που οι παλιοί κάτοικοι θεωρούσαν πια γερασμένα, παλιομοδίτικα ή ανεπαρκή σε χώρο καταλήφθηκαν γρήγορα από ανθρώπους που, ειδικά στα πρώτα στάδια εγκατάστασής τους στην πόλη είχαν πολύ διαφορετικά κριτήρια επιλογής: η δύσκολη οικονομική τους κατάσταση τους επέβαλε την επιλογή διαμερισμάτων με φθηνό ενοίκιο.

Τα πρώτα σπίτια, λοιπόν, που οι μετανάστες καταφέρνουν να νοικιάσουν στην Κυψέλη είναι παλιά και ασυντήρητα υπόγεια και ημιυπόγεια όπου κατοικούν πολλοί μαζί. **ΚΛΙΚ9** Οι χώροι αυτοί γίνονται κατοικήσιμοι χάρη στην προσωπική εργασία των ίδιων και των ατόμων που προέρχονται από το συγγενικό ή φιλικό τους περιβάλλον.

ΚΛΙΚ10 Από την άλλη, η κεντρική θέση της γειτονιάς, και η πυκνότητα των συγκοινωνιακών δικτύων προσφέρει στους μετανάστες και τις μετανάστριες εύκολη προσπέλαση σε σχολεία και εργασία.

Κοινωνικός Χώρος

Βέβαια, η επιλογή της Κυψέλης ως περιοχής κατοικίας δεν οφείλεται μόνο στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του χώρου αλλά επίσης και στα κοινωνικά και οικογενειακά δίκτυα, τα οποία συγκροτούν τόπους και γειτονιές με ιδιαίτερους τρόπους,

Για την ανάδειξη της σημασίας των οικογενειακών δικτύων με βάση τα στοιχεία της έρευνάς μας θα χρησιμοποιηθεί το παράδειγμα της Κυψέλης και της σχέσης που δημιουργούν με τη γειτονιά τρεις γυναίκες από την Αλβανία, τρεις γυναίκες που συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς. **ΚΛΙΚ11** Η Γιάννα που πρώτη φτάνει στην Ελλάδα, η αδελφή της η Νατάσσα που την ακολουθεί και τέλος η εξαδέλφη τους Αμαλία. Και οι τρεις μας μίλησαν στα πλαίσια της έρευνάς μας. Θα τις ακολουθήσουμε από τον τόπο κατοικίας τους στην Αλβανία, το Ελμπασάν, στην άφιξή τους στην Ελλάδα και τις πρώτες μέρες «προσαρμογής» τους και μετά στα διαφορετικά σπίτια που έχουν κατοικήσει και στις δραστηριότητες της καθημερινής τους ζωής που τις συνδέουν μεταξύ τους, αλλά και με τον τόπο στον οποίο ζουν, και στο οποίο την ανασυγκρότηση συμβάλλουν με τις πρακτικές και τις νοηματοδοτήσεις τους.

ΚΛΙΚ12 θα παρουσιαστεί με συντομία η οικογενειακή αλυσίδα μετανάστευσής τους από το Ελμπασάν στην Κυψέλη. ΚΛΙΚ Έτσι στην Ελλάδα φτάνει πρώτα ο θείος του άντρα της Γιάννας και λίγο αργότερα ο άντρας της. ΚΛΙΚ Μετά από κάποιους μήνες η Γιάννα έρχεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα. ΚΛΙΚ Δεν αντέχει τις ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες που βίωσαν εκείνο το πρώτο διάστημα οπότε ξαναγυρίζει στην Αλβανία αλλά επιστρέφει μετά από δύο χρόνια και εγκαθίσταται, μαζί με τον άντρα της σε ένα σπίτι στην Κυψέλη. ΚΛΙΚ Η Νατάσσα, επηρεασμένη από την αδελφή της τη Γιάννα πείθει τον άντρα της να μεταναστεύσουν. ΚΛΙΚ τους πρώτους μήνες εγκαθίστανται στο σπίτι της Γιάννας στην Κυψέλη, η οποία τους βοηθάει να βρουν τις πρώτες δουλειές τους ενώ αργότερα νοικιάζουν ένα δικό τους διαμέρισμα στην ίδια γειτονιά. ΚΛΙΚ Μετά από κάποια χρόνια, το 1998, η εξαδέλφη τους η Αμαλία αποφασίζει να μεταναστεύσει με την οικογένειά της στην Ελλάδα. ΚΛΙΚ Η Νατάσσα τους φιλοξενεί το σπίτι της ενώ η Γιάννα τους βοηθάει να βρουν τις πρώτες δουλειές τους. Νοικιάζουν και αυτοί με τη σειρά τους ένα δικό τους διαμέρισμα στην Κυψέλη. Τέλος, την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη της Αμαλίας στο σπίτι της φιλοξενείται ο ανιψιός του άντρα της, για λίγο καιρό, μέχρι να τακτοποιηθεί.

Γίνεται φανερό από την παραπάνω αλυσίδα μετανάστευσης πως κατά την άφιξη, η διαδικασία εγκατάστασης σε μια γειτονιά της Αθήνας, συναρτάται κυρίως με την ύπαρξη οικογενειακών δικτύων. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γειτονιάς και τα οικογενειακά δίκτυα δημιουργούν εκείνες τις διαδικασίες εξοικείωσης με τη γειτονιά οι οποίες είναι καθοριστικές στο να συνεχίσουν οι μετανάστριες να ζουν εκεί.

Εκτός, όμως, από τα οικογενειακά και ευρύτερα εθνοτικά δίκτυα, οι σχέσεις με τους έλληνες κατοίκους και τις εργοδότες των μεταναστριών οικιακών βοηθών αναδεικνύονται ως ένας ακόμα παράγοντας που κρατάει τις γυναίκες σε συγκεκριμένες γειτονιές και τις δίνει με τους τόπους στους οποίους κατοικούν. Φυσικά, οι σχέσεις με τους ντόπιους δεν είναι πάντα αρμονικές. Είναι, όμως, πολλές οι περιπτώσεις που οι γυναίκες συγκροτούν σχέσεις οικειότητας με τους ντόπιους κατοίκους, είτε σε ένα επίπεδο απλής γνωριμίας, είτε σχέσεις φιλικές, καθημερινής στήριξης και αμοιβαιότητας.

Η ύπαρξη συγγενικών δικτύων αλλά και σχέσεων με τους ντόπιους κατοίκους μιας περιοχής φαίνεται να έχει ιδιαίτερα βαρύνοντα ρόλο για τις μετανάστριες οι οποίες κατά την άφιξη τους στην Ελλάδα σε μεγάλο βαθμό δεν γνωρίζουν τη γλώσσα, δεν έχουν χαρτιά ενώ ταυτόχρονα δεν έχουν τρόπο να βρουν σπίτι και δουλειά. Αλλά και αργότερα, η δυσκολία πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες αλλά και η ανάγκη τους να δουλεύουν στις περισσότερες περιπτώσεις πολλές ώρες τη μέρα καθιστά τη συγκρότηση δικτύων στον τόπο κατοίκησης ιδιαίτερα σημαντική για να αντεπεξέρχονται στις καθημερινές τους υποχρεώσεις. Και καθώς οι επίσημες πολιτικές δεν ευνοούν την ένταξη των μεταναστριών στις χώρες υποδοχής τους, αυτά τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα φαίνεται να καλύπτουν σε πολλές περιπτώσεις αυτό το κενό καθώς υποστηρίζουν τους μετανάστες και ειδικότερα τις μετανάστριες σε πολλούς σημαντικούς τομείς της καθημερινότητας, από την εύρεση κατοικίας και δουλειάς μέχρι τη βοήθεια στο μέγαλωμα των παιδιών.

Για πολλές μετανάστριες φαίνεται πως οι καλές σχέσεις στη γειτονιά στην οποία ζουν τους δημιουργούν αίσθηση ασφάλειας, οικειότητας αλλά και το αίσθημα του ανήκειν. Μπορούμε να θεωρήσουμε την επιλογή της δημιουργίας τόπων συνύπαρξης ως μια στρατηγική για την ομαλότερη ένταξη των μεταναστριών και των οικογενειών τους.

Είναι χαρακτηριστικό ότι και οι τρεις γυναίκες στο παράδειγμά μας μετά την πρώτη τους εγκατάσταση στην Κυψέλη συνέχισαν να ζουν εκεί ενώ σχεδόν όσα σπίτια άλλαξαν είναι όλα στην ίδια γειτονιά.

ΚΛΙΚ13 Για τις αλβανίδες που σε μεγάλο ποσοστό μεταναστεύουν με τις οικογένειές τους ή δημιουργούν την οικογένειά τους στην Ελλάδα ιδιαίτερα σημαντική είναι η βοήθεια για το μέγιστο των παιδιών τους, βοήθεια που προέρχεται κυρίως από τα δίκτυα συγγενών αλλά και φίλων.

Όπως αναδείχθηκε από τις συνεντεύξεις, τόσο στην εύρεση κατοικίας όσο και στην πρόσβαση στην αμειβόμενη εργασία παίζουν μεγάλο ρόλο τα τοπικά κοινωνικά δίκτυα που σχηματίζουν οι μετανάστριες με ομοεθνείς αλλά και ντόπιους .και ντόπιες. **ΚΛΙΚ14** Εδώ, οι 'συστάσεις' γίνονται 'από στόμα σε στόμα', μέσα από τις επαφές που έχουν με συγγενείς ή φίλους που μένουν στη γειτονιά, καθώς και μέσα από τις τυχαίες συναντήσεις με τους ντόπιους και τις ντόπιες που συναντούν στα εμπορικά που κάνουν τα καθημερινά τους ψώνια, στις πλατείες που συχνάζουν με τα παιδιά τους, στους συνοικιακούς δρόμους που περιπλανώνται με στόχο να μάθουν την περιοχή. Χαρακτηριστικά η Ελένη αναφέρει πως η φαρμακοποιός της γειτονιάς της χωρίς να την ξέρει της βρήκε δουλειά ενώ και για τη Βέτα τα κοινωνικά δίκτυα της Κυψέλης ήταν αυτά που τη στήριξαν στην εύρεση εργασίας.

Η Γιάννα, συνοψίζοντας όσα ειπώθηκαν παραπάνω, αναφέρει χαρακτηριστικά: **ΚΛΙΚ15**

«(η Κυψέλη) είναι η περιοχή που είχαμε μαζεύει όλες από το Ελ Μπασάν. Γιατί έτσι βρήκαμε και σπίτια και δουλειές»

Φυσικά η προσφορά και η βοήθεια δεν είναι μόνο από τους ντόπιους προς τους μετανάστες. Οι μετανάστριες προσφέρουν βοήθεια στους ντόπιους γείτονές τους όταν υπάρχουν εκείνες οι σχέσεις που το ευνοούν. **ΚΛΙΚ16** Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε τη σχέση αλληλεγγύης και φροντίδας που έχει η Ελένη με την γυναίκα που της νοικιάζει το σπίτι.

Εκτός, όμως, από δίκτυα αλληλοβοήθειας για την εύρεση κατοικίας ή εργασίας η γειτονιά φαίνεται να έχει σημαντικό ρόλο και στην κοινωνική ζωή των μεταναστριών. **ΚΛΙΚ17** Η αίσθηση της συντροφικότητας, η παρέα, η αποδοχή τους από τους ντόπιους κατοίκους είναι εξίσου σημαντικά στοιχεία για τις γυναίκες και συμβάλλουν στην οικειοποίηση των χώρων της πόλης.

ΚΛΙΚ18 Για τις γυναίκες, και ειδικά τις μητέρες με μικρά παιδιά, η έλλειψη οποιωνδήποτε άλλων ελεύθερων χώρων ή χώρων πρασίνου τις οδηγεί κατ' ανάγκη στις πλατείες και τους

ανοιχτούς δημόσιους χώρους που αποτελούν χώρους γνωριμίας και συνεύρεσης με άλλες μετανάστριες ή με έλληνες κατοίκους της περιοχής όπως φαίνεται και απο τα αποσπάματα που παρατίθενται. **ΚΛΙΚ19** Η εικόνα που δίνουν, είναι εικόνα τόπων ζωντανών και πολύβουων, όπου μετανάστες, μετανάστριες και ντόπιοι συνυπάρχουν. Λιγότερο αισθητή γίνεται η παρουσία τους στα εστιατόρια και τις καφετέριες γιατί είναι ‘πολύ ακριβά’.

ΚΛΙΚ20 Ταυτόχρονα, υπάρχουν πλέον αρκετά καταστήματα που λειτουργούν από ή ανήκουν σε μετανάστες. Λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους πολλά απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά σ’ αυτούς: τηλεφωνικά κέντρα για την επικοινωνία με τη χώρα προέλευσης (call centers), επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών όπως αποστολή χρημάτων στο εξωτερικό (money transfer).

ΚΛΙΚ21 Σε ορισμένα εμπορικά καταστήματα ή καταστήματα τροφίμων με προϊόντα από συγκεκριμένες χώρες, η πελατεία τους αποτελείται από Έλληνες και ξένους. Σε κάθε περίπτωση, είναι σίγουρο ότι η ύπαρξη καταστημάτων και υπηρεσιών των μεταναστών σημαδεύει τους δρόμους και επαναπροσδιορίζει την εικόνα του αστικού ιστού. Μ’ αυτόν τον τρόπο γίνεται περισσότερο ορατή η παρουσία τους στο χώρο της πόλης και ταυτόχρονα αποκτούν οι ίδιοι σημεία αναφοράς και στάσης στις διαδρομές τους μέσα σ’ αυτήν. Τα καταστήματα των ντόπιων που προυπήρχαν στη γειτονιά προσαρμόζουν τα προϊόντα τους στις νέες ανάγκες της αγοράς. Ακόμα και τα περίπτερα της πλατείας διακινούν πλέον και ξένο τύπο.

Επίλογος

Για τις γυναίκες που μεταναστεύουν η δημιουργία τόπων οικείων, τόπων με τους οποίους δένονται με πολλαπλούς τρόπους και καταλήγουν να τους θεωρούν δικούς τους φαίνεται να είναι μια πολύ σημαντική διαδικασία. **ΚΛΙΚ22** Η Νατάσσα τονίζει πως η Κυψέλη δεν της αρέσει γιατί δεν έχει πράσινο και είναι πυκνοδομημένη αλλά οι σχέσεις της με τους ανθρώπους αυτής της γειτονιάς, τα χρόνια που έχει μείνει εκεί την κάνουν να μην θέλει να φύγει.

Η Ράνια συνοψίζει λέγοντας: **ΚΛΙΚ23**

«Όλοι, όλοι, όλοι είμαστε αγαπημένοι. Όλοι κοντά είμαστε. Για αυτό δεν φεύγουμε εμείς. Γιατί μάθαμε εδώ ... Έτσι σαν να είναι δικό μου τώρα, χωριό τώρα, έτσι το αισθάνομαι εγώ...» (Ράνια)

Μετανάστριες οικιακές βοηθοί στην πόλη
και τη γειτονιά.
Η περίπτωση της Κυψέλης

Ντ. Βαΐου, Ρ. Κεφαλέα, Ο. Λαφαζάνη, Α.
Μονεμβασίτου, Α. Μπαχαροπούλου, Σ.
Χατζηβασιλείου

«Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και
χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη.
Μετανάστριες και ντόπιες
στις γειτονιές της Αθήνας»

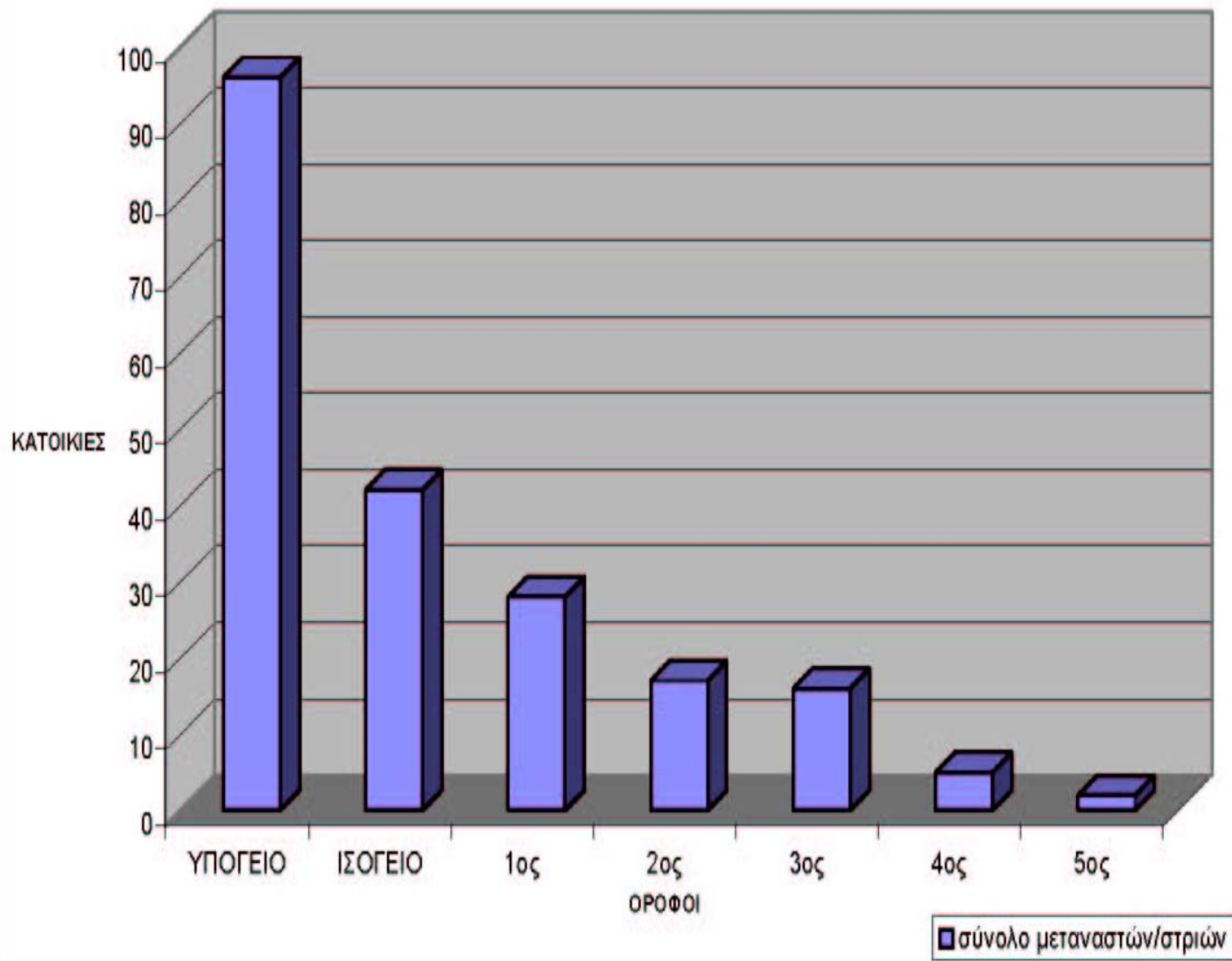
Η έρευνα εκπονήθηκε από ομάδα του ΕΜΠ, στο πλαίσιο του προγράμματος Πυθαγόρας, του ΥΠΕΠΘ, που χρηματοδοτήθηκε από το ΕΠΕΑΕΚ, μέτρο 4.2.1.

Μέλη της ερευνητικής ομάδας είναι (αλφαβητικά):

Ντ. Βαΐου (επιστ. υπεύθυνη), Ε. Βαρουχάκη, Α. Καλαντίδης,
Σ. Καλαντζή, Μ. Καραλή, Ρ. Κεφαλέα, Ο. Λαφαζάνη,
Ρ. Λυκογιάννη, Γ. Μαρνελάκης, Α. Μονεμβασίτου,
Ντ. Μπαλαφούτα, Α. Μπαχαροπούλου, Ε. Παναγούλη,
Α. Παπαϊωάννου, Κ. Παπασημάκη, Φ. Τούντα, Θ. Φωτίου,
Σ. Χατζηβασιλείου.

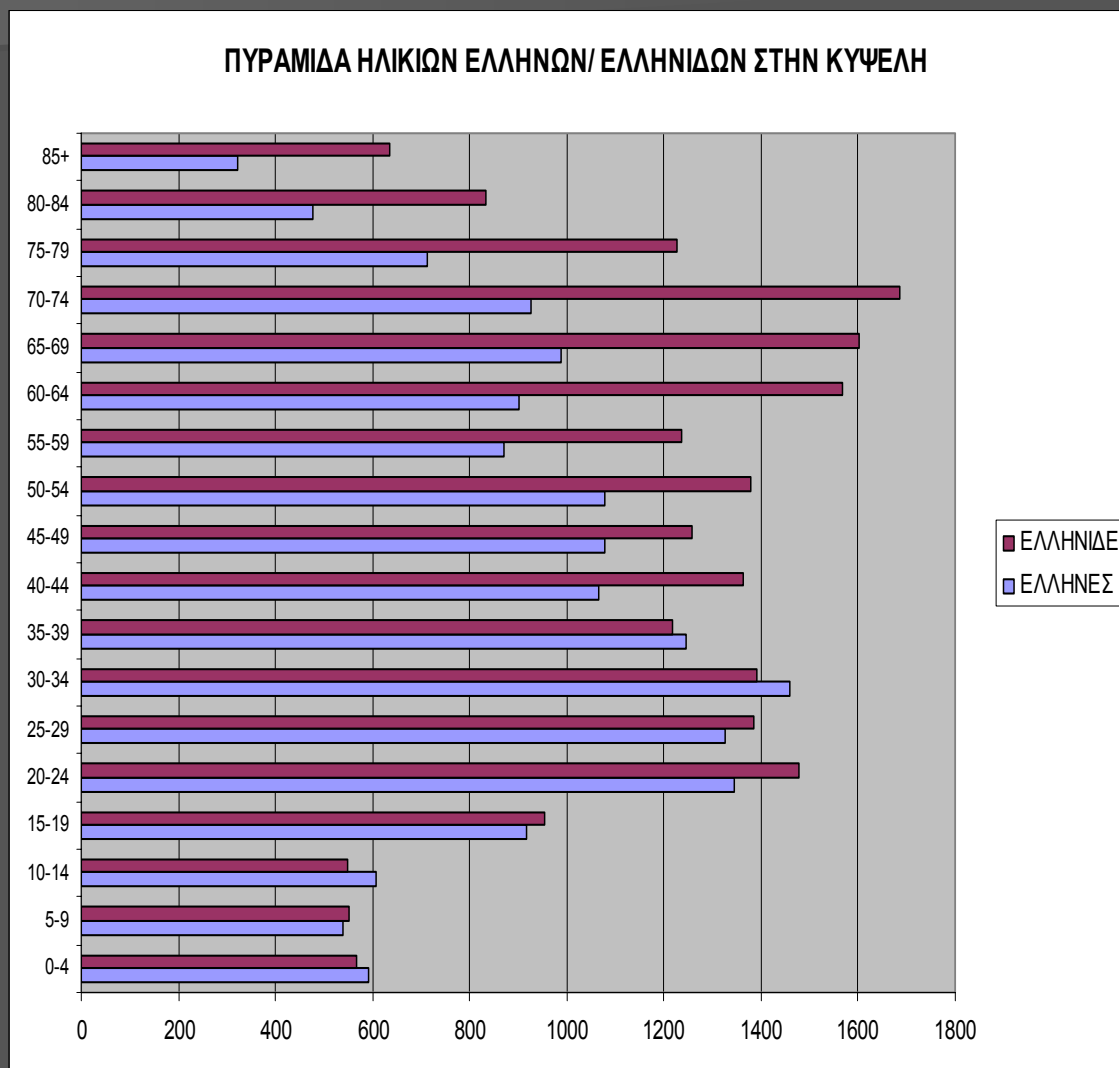
- ο αστικός χώρος (η πόλη και οι γειτονιές της) και οι μεταβολές του.
- η μετανάστευση προς τις νοτιοευρωπαϊκές πόλεις και την Αθήνα ειδικότερα.
- η οπτική του φύλου στη διερεύνηση αυτών των ζητημάτων.

Κυψέλη 2006 - Κατανομή κατοικιών μεταναστών ανά όροφο

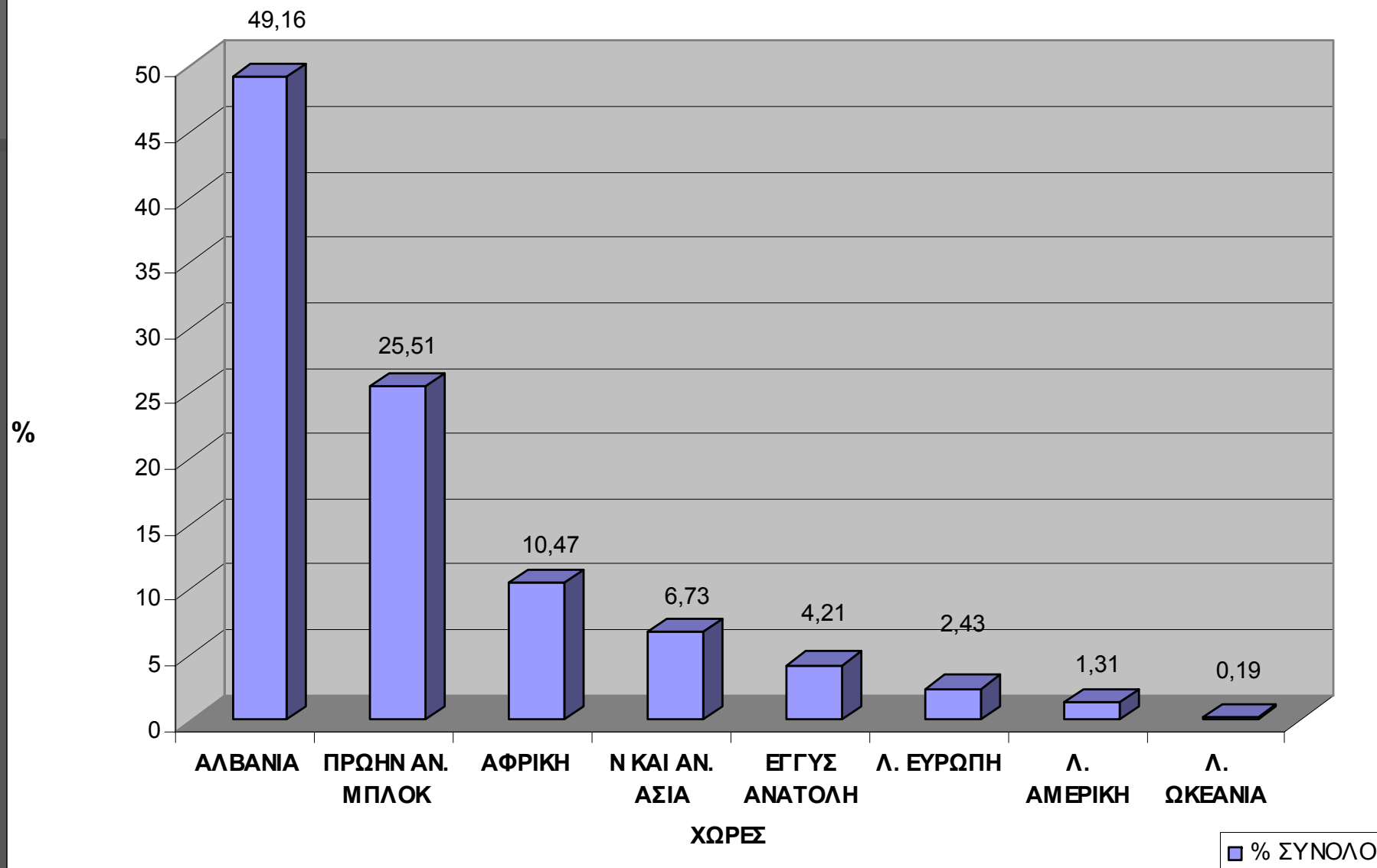

Δημογραφικά χαρακτηριστικά του ντόπιου πληθυσμού. Κυψέλη

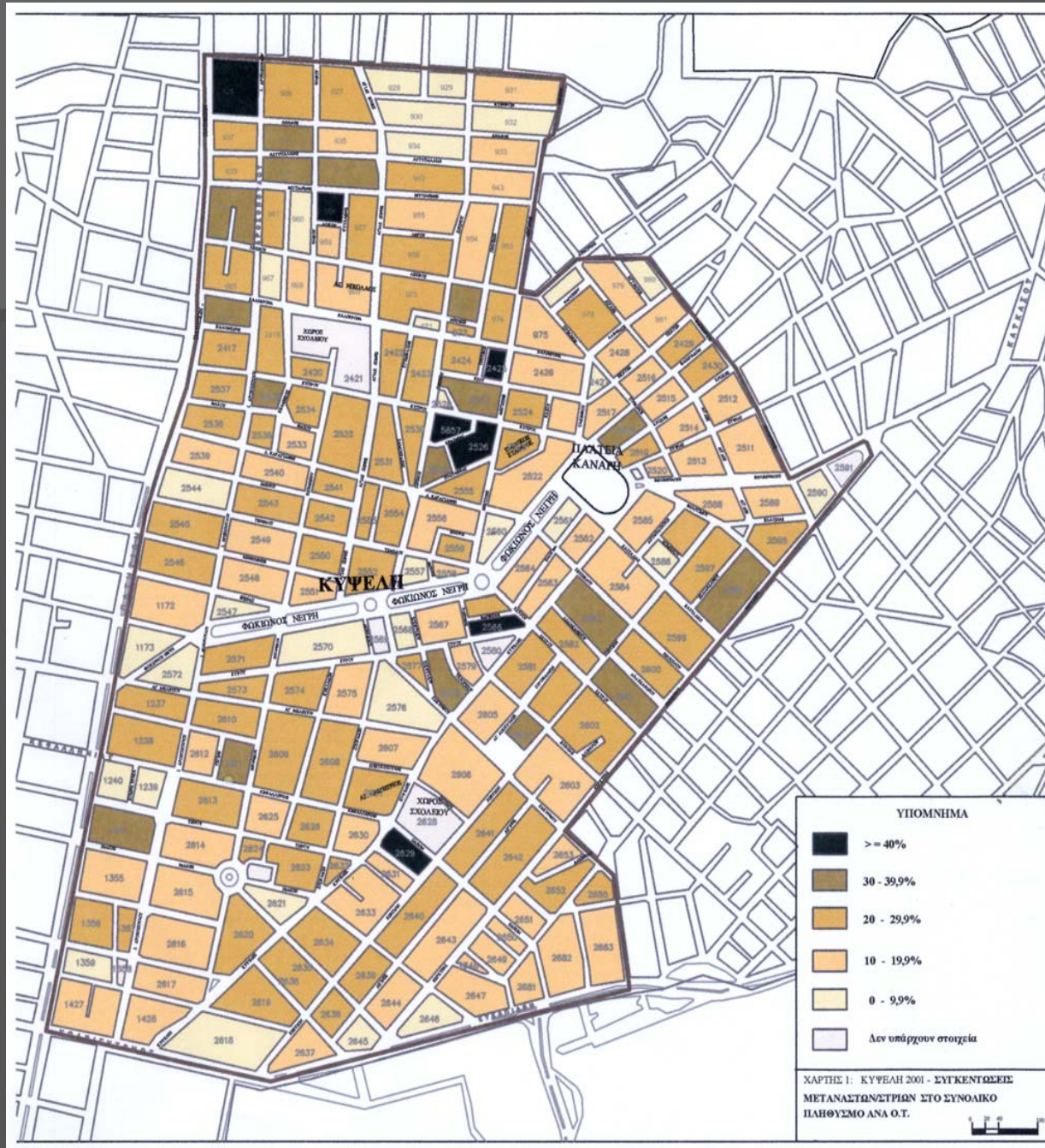
ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΥΨΕΛΗ - ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ

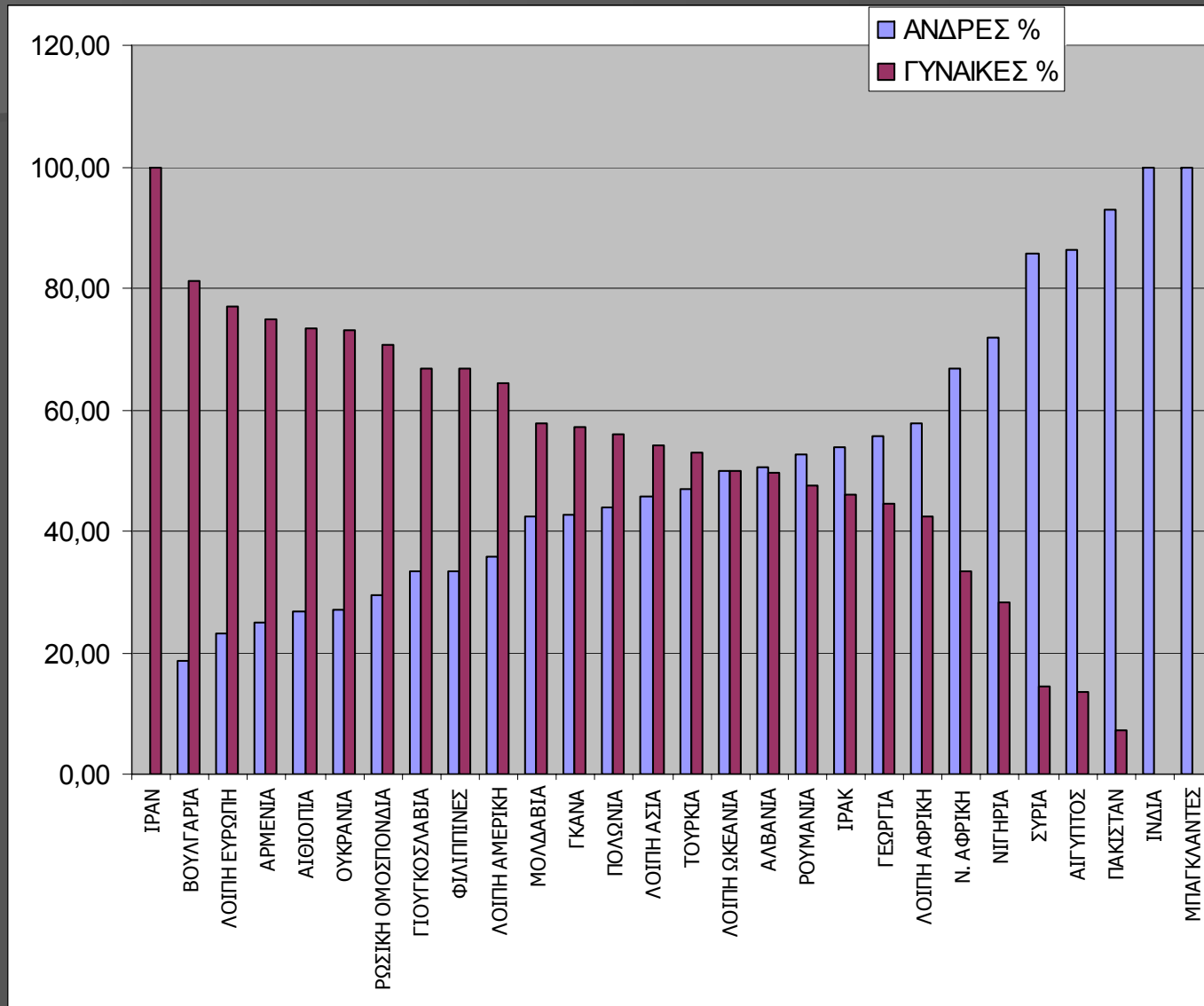

Ποσοστά
μεταναστών/στριών
στο συνολικό
πληθυσμό ανά Ο.Τ.

Κυψέλη 2001

Κατανομή μεταναστευτικού πληθυσμού κατά φύλο

«Εμείς που μέναμε ήταν πολυκατοικία, παλιά,
πολύ παλιά ... Είναι παλιό και είναι στον κάματο,
λέω. Κάτι έχουμε βάψει, έχουμε φτιάξει ... Τα
φτιάχνουμε ένα, ένα, όταν μπορούμε»

Nina

«Να παώ μέχρι τη δουλειά μου είναι πολύ εύκολο, πηγαίνω και έρχομαι. (...) Να πάς μέχρι Ομόνοια να πάρεις κανένα εφημερίδα, να στείλεις κάποια πράγματα, είναι πολύ κοντά στο κε' ντρο. Γρήγορα πάς. »

Άνα

Γιάννα: 44 ετών, έχει τελειώσει το 8τάξιο δημοτικό, έχει παντρευτεί και χωρίσει δύο φορές. Έχει δυο γιούς από τον πρώτο της γάμο και μια κόρη από τον δεύτερο.

Νατάσσα: 42 ετών, έχει τελειώσει το 8τάξιο σχολείο, είναι παντρεμένη και έχει δυο παιδιά, έναν γιο και μια κόρη.

Αμαλία: 39 ετών, παντρεμένη με δύο παιδιά, μια κόρη και έναν γιο.

Ελ Μπασάν,
Αλβανία

Κυψέλη,
Ελλάδα

Έρχεται ο άντρας της Γιάννας
ακολουθώντας το θείο του, ο οποίος
τον βοηθάει τον πρώτο καιρό

Επιστρέφει στην Αλβανία
και ξαναγυρίζει μετά από
2 χρόνια

Γιάννα, 1990, έρχεται δύο μήνες
μετά τον άντρα της

Γιάννα, 1992, εγκαθίστανται στην
Κυψέλη.

Η Νατάσσα, αδελφή της
Γιάννας, πείθει τον άντρα
της να μεταναστεύσουν
στην Ελλάδα το 1993.

Εγκαθίστανται στο σπίτι της Γιάννας
για δύο μήνες η οποία τους βοηθάει να
βρουν και τις πρώτες τους δουλειές.

Η Αμαλία, ξαδέλφη της Γιάννας
και της Νατάσσας αποφασίζει
να μεταναστεύσει το 1998.

Φιλοξενούνται για λίγους μήνες
στο σπίτι της Νατάσσας ενώ η
Γιάννα τους βρίσκει τις πρώτες
τους δουλειές. Νοικιάζουν δικό
τους σπίτι στην Κυψέλη.

«(...) άμα αργήσω παίρνω τηλέφωνο (...) ή πεθερά μου ή συννυφάδα μου, πήγαινε να πάρεις λίγο Παναγιώτη και θα μου πάει. Έτσι...Ή να το στείλω στη πεθερά μου, άμα κάνω ψώνια... »

Νατάσσα

«Μόλις ήρθα (στην Κυψέλη) βρήκα μια δουλειά σε μια κυρία εδώ. Η φαρμακοποιός της γειτονιάς, είχαμε πιάσει κουβέντα και χωρίς να με ξέρει μου λέει θα σου βρω εγώ μια δουλειά...»

(Ελένη)

«...την πρώτη δουλειά στην Κυψέλη, σαν οικιακή βοηθός, τη βρήκα με ένας μπακάλης μου... Είχε κάποια κυρία, περνούσα από `κει και μου λέει: `μια κυρία ψάχνει γυναίκα' [...] »

(Βέτα)

«(η Κυψέλη) είναι η περιοχή που είχαμε μαζεύει όλες από το Ελ Μπασάν. Γιατί έτσι βρήκαμε και σπίτια και δουλειές»

Γιάννα

«Είναι 83 χρονών. Να της πάμε την εφημερίδα, το φαγητό, ... φούρνο, ψώνια. ... Να μαγειρεύω κάτι καλό θα της πάω. Τώρα βγαίνουμε, είναι το παράθυρό της απέναντι. Και μες τη νύχτα μπορεί κάτι να χρειαστεί.»

Ελένη

«Όταν βγαίνω στο μπαλκόνι μιλάμε, όταν είναι η κοπέλα ή η κυρία δίπλα, λέμε κάποιες κουβέντες, έρχεται καμιά φορά εδώ και πίνει καφέ.»

(Κλημεντίνα)

«Έχω μια φιλενάδα, μιλάμε, αυτό τα δικά της εγώ τα δικά μου .... Πάμε για καφέ εκεί στην Πλατεία Κυψέλης που είναι όλα τα καφενεία»

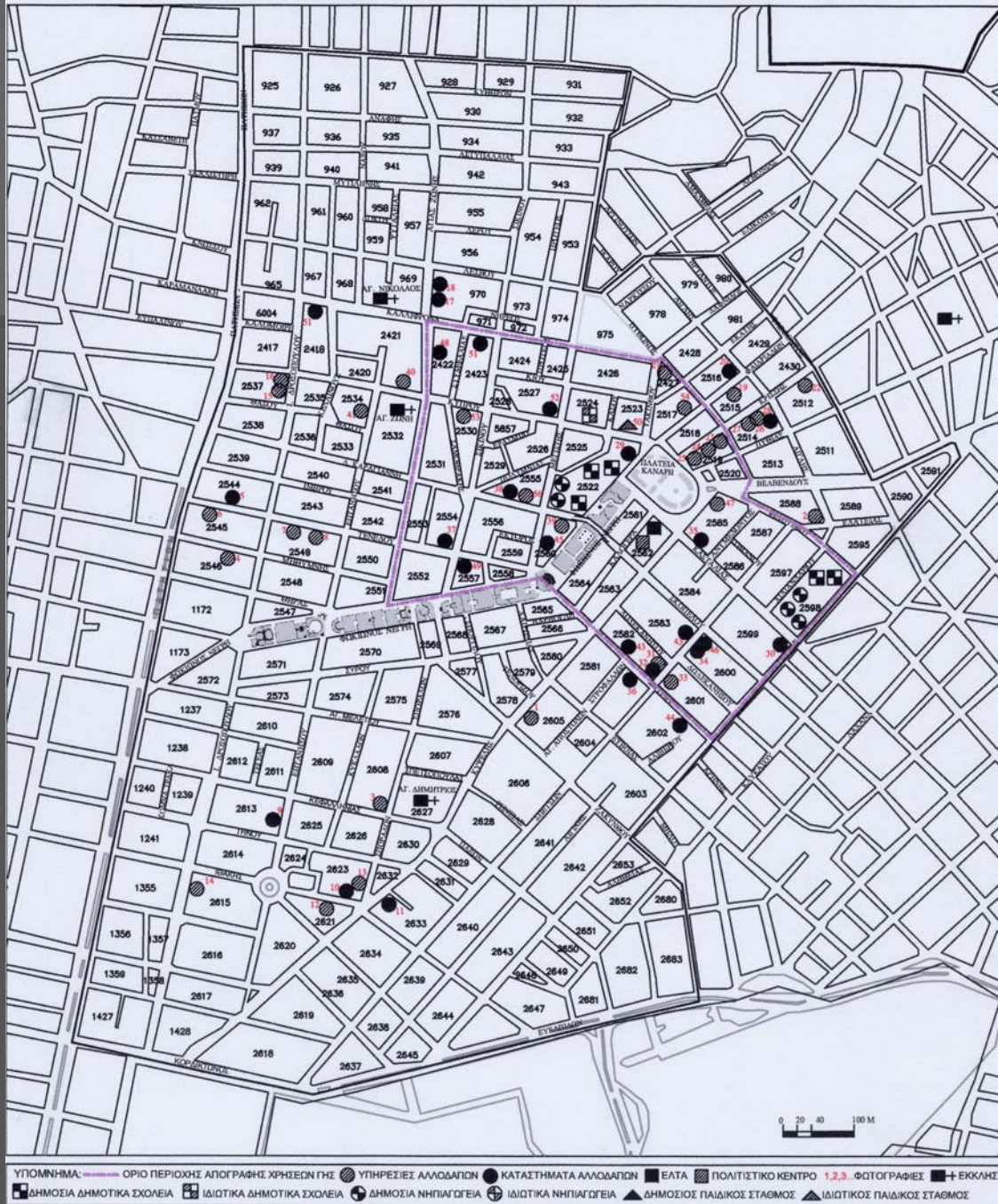
(Νατάσσα)

«(Με τη φίλη μου) γνωριστήκαμε στην πλατεία και της είπα που πάω εγώ το παιδί σ' αυτό το παιδικό σταθμό και το' φερε και εκείνη. Κι όταν δεν προλαβαίνει να το πάρει αυτή το παιδί από το παιδικό σταθμό το παίρνω εγώ. Όταν δεν προλαβαίνω εγώ το παίρνει εκείνη.»

(Νόρα)

«Πηγαίνω στο μεγάλο πάρκο που είναι στην Ευελπίδων. (...) Παίζουν τα παιδιά, εμείς μιλάμε έτσι για τα δικά μας και μας φέρει και καφέ η ανιψιά γιατί είναι το σπίτι κοντά και περνάμε καλά.»

Καταστήματα μεταναστών

Κυψέλη 2006

«Κυψέλη δε μ` αρέσει, δε μ` αρέσει. Δεν είναι, πώς να πω, πράσινο, δεν έχει πράσινο, μόνο πολυκατοικίες, κοντά, δίπλα. Μου αρέσει που είμαστε με γείτονες καλά, αυτό, δε σκέφτομαι να πάω αλλού, που συνήθισα, πώς να πω... Δε θέλω να πάω αλλού. Τα παιδιά μεγάλωσαν εδώ. Αυτό το περιοχή... Το γνωρίζουν όλοι εμένα. Έχω τόσα χρόνια εδώ. Το ξέρουν όλοι (...)»

(Νατάσσα)

«Όλοι, όλοι, όλοι είμαστε αγαπημένοι. Όλοι κοντά είμαστε. Για αυτό δεν φεύγουμε εμείς. Γιατί μάθαμε εδώ ... Έτσι σαν να είναι δικό μου τώρα, χωριό τώρα, έτσι το αισθάνομαι εγώ...»

(Ράνια)